

Observatoriul este de două ori în
septimana, mercuria și sambata.

Prețulu

pentru Sibiu pe 1 anu întregu 7 fl.,
pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa
cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu
cu post'a în lăintrula monarhie
pe 1 anu întregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl.
— În străinatate pe 1 anu 10 fl.
său 22 franci, pe 6 luni 5 fl. său
11 franci; — numeri singuratici se
dau câte 10 cr.

OBSERVATORIUL

Diariu politicu, national-economicu și literariu.

Ori-ce inserate,
se platescu pe serie s'eu linia, cu
litere merunte garmondu, la prim'a
publicare câte 7 cr., la adou'a și a
trei'a câte 6 cr. v. a. și preste aceea
30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.
Prenumeratiunile se potu face în
modulu celu mai usorlu prin assem-
natiunile postei statului, adresate de
a dreptulu la Redactiunea Diariulu
Observatoriulu în Sibiu.

Nr. 2.

Sibiu, 4/16 Ianuaru 1878.

Anulu I.

Banci rurali.

I. Adeca casse pline de bani, din care se împart la bietii locuitori ai satelor cu man'a plina, precumu împartia înainte de acésta cu 60—70 de ani unii episcopi bogati la studenti și scolari pentru dile de serbatori, aruncandu monete de arama pe feréstra din câte două trei saculetie. Nu cumva? Nu dieu, că acelea timpuri patriarchali, bune rele, cumu era, disparura pentru totdeauna din patri'a noastră. Alte generatiuni, alte idei, alte specii de laconii și de specule omenesci. Într'unu punctu inse convine perfectu véculu nou cu véculu vechiu: a'si baga man'a necurmatu în pungile locuitorilor sateni. În pungi? Dă unde mai sunt acelea pungi strinse cu baieri la gura, si ce s'au facutu acelea sierparie late, în care 'si portă locuitoriulu tieranu parte maricica din averea sa? Sierpariele, pe care le vedi reprezentate minunatu pe column'a lui Traianu, dela 1866 încóce au devenitu successive totu mai anguste, până ce se prefacura aprópe în cingatori femeiesci, éra pungile sunt scóse din usu prin bus-dunarele mai totdeauna góle, a le peptarielor „facute pe moda la orasiu.”

Limb'a latina nu prea face dorere de capu generatiunilor moderne, pentru-că ea nu mai este limb'a diplomatica a tieriei, precumu fusese aceea într'unu lungu periodu de 1000 de ani; dăra sententia Ubi populus, ibi obolus (unde'i poporul, acolo'i si banulu) o pricepu si ele din fundamentu, si o știu analiza atātu de bine, în cătu afla obolulu chiăru si sub pitioru în opinca. Unu lucru inse uitara până acumu illuminati véculu nostru: că déca faci apellu pe tóta dio'a la pung'a tieranului, si a profesionistului, se'i dai ocaziune de a castiga barbatesce. Austriacii pre cătu timpu au domnitu în tier'a noastră, au datu probe multe, că ei cunoscea maiestri'a de a scóte sume enorme dela poporu, dăra numai dupa-ce 'i dá indemn si ocaziune că se castige cătu se póte mai multu. Se póte proba cu cifre oficiali, că de es. în Transilvani'a între anii 1855 si 1865 poporul platea mai usioru câte trei până la cinci milióne contributiuni directe, decâtu înainte de 1848 câte unu milionu. Si totusi, inca si austriacii éra departe de a fi facutu totulu spre a se da valóre deplină, s'eu adeca pre cătu s'ar potea mai mare, labórei poporului, capului si bračialor aceluia. Doctrina mari si multe ale economiei nationale isi asteptă realisarea, pre candu austriacii în urmarea pactului dualisticu isi luara man'a de pre tier'a noastră. Între institutiunile national-economice care trebuea se se introduca în timpulu celu mai scurtu, éra si asia numit'a Banc'a rurala, s'eu cumu ii dicu pe airea, Institutu de creditu rusticalu.

Pre timpulu dietei transilvane în veci memorabile din anii 1863—5 pucini barbati de statu carii merită numele acesta la noi, éra convinsi de suprem'a necesitate a infintiarei unei banci rurale în Transilvani'a. Cancelari'a curției preparase proiectulu de statute, pe care 'lu elaborase renumitulu finantiariu Lucam. V. Cancelariulu de atunci br. Reichenstein le dá din mana în mana membriilor dietei, spre a 'si forma fia-care opiniunea sa despre densele. Las' că acelea statute éra compuse dupa cele mai bune modelle din Europ'a, dar' apoi mai avea si acea parte buna, că éra prevediutu în trensele, că creditele hipotecarie nici-decumu se nu se póta da dupa interesele cătu separatistice cătu si de suprematii nationali, ci numai pe valórea relativa a hipotecei. Pre cătu ne aducemu aminte, toti căti au cititu si studiatu acelea statute, doria din sufletu că se védia infintiandu-se cătu mai curendu banc'a rurala. Patrusprediece ani au trecut de atunci, în care periodu s'au ruinatu si au luat lumea în capu multe mii de familii romanesci, secuiesci, chiaru si sasesci, numai din cauza, că ne avendu de unde se se imprumute cu interese moderate si cu amortisatiune, au caditu în ghiarale ferelor selbatece, cătu nu le-a remasu nici vatr'a, ne cumu cenusi'a pe ea. Alte mai multe mii de familii, de si mai stau în tiéra, dăra sunt cadute la conditiune de iobagia mai rea si decâtu cea

de înainte de 48, de si aceea fusese mai spurcata decâtu ori-care alt'a din Europ'a, afara de cea bulgarésca si cea bosniaca, pe unde chiaru si femeile iobagilor éra considerate cá proprietate a domnului (Efendi, Spahi). Acei ce voru mai citi cu luare-a minte actele dietei din 1863—5 si voru vrea se'i scria istoria ei, candu voru ajunge la cestiunea bancii rurale, se voru simti obligati în consciintia lor a numi cauzele pentru care, si ómenii prin carii s'au perdutu atâtea dile scumpe si nereparabili cu dispute si polilogii neterminabili, cu declamatiuni sonóre cá caldarile de arama, pre candu cestiunile practice, proiecte tientitórié la ameliorarea stărei materiale a poporului, prin urmare a tieriei întregi, se aruncă la o parte, că si cumu nu aru avea a face nimicu cu interesele tieriei. Si ce asia lucru mare éra de facutu pentru fundarea unei banci rurale? Se preparasera calile, cá parlamentulu centrale se acórdé principatului spre scopulu aratatu unu fondu de trei până în cinci milióne, se se mai verse si fondurile vechi ale Transilvaniei totu în acesta; banii orfanilor din tóta tier'a se fia asiediatu totu la acea banca, în locu de a se risipi în tóte partile, spre a nu mai vedé din ei sume considerabili; în fine a se primi la banca si asia numite depozite, care stau adesea mórte pe la cassele auctoritatilor publice, spre cea mai simtita dauna a respectivelor partide. Pentru că se ne cunóscemu si mai bine stărea decadiuta a tieriei noastre, ni se arată budgetele particulare a le provinciilor din asia numit'a Cislaitania, dintru care se cunoscea spre mirarea noastră a ardelenilor si ungurenilor, că de es. mic'a Moravia isi avea pe atunci fondulu propriu provinciale preste 30 de milióne, care mai tóte éra impartite la locuitorii tieriei pe hipoteca, cu interese moderate, sau la cine voia, si cu amortisatiune, că în 18 până celu multu 30 de ani se fia platitu si capitalulu alaturea cu interesele. Noi inse pe atunci nu vedeamu si nu audiamu lucruri de acestea „nemtiesci,” care ni se parea cestiuni de a dou'a si a trei'a mana.

Loculu bancii rurale ilu ocupara dela 1867 încóce camatarii veniti din Galiti'a si Ungari'a, mai antaiu numai cu carutióra trasa de câte două mărțióge, caruti'a incarcata cu câteva bulendre si cu câte 1/2 dutiena de copii flamendi, mai apoi pe calea ferata în vagóne de a patr'a clase, pentru-că dupa diece ani se se întórcé mai multi din ei resturnati de-a lungulu pe fauteu-irile vagónelor de clasa I.

În Ungaria s'au infintiatu în anii din urma Banc'a hipotecaria ungurésca „(Magyar földhitelintézet)”, inse numai pentru proprietarii mari asia, că din acea banca nu se dau imprumutu sume mai mici cá de una miie florini. Asia dăra unu agricultor care ar voi se se imprumute dela acea banca cu 1000 fl., trebue se aiba proprietate sigura în valóre celu pucinu de 3000 fl. pretiuita de ómenii jurati. Locuitorii satelor si profesionistii mici n'au trebuinta de mii; ei cauta se'si acopere lipsele mai multu numai în casuri esceptionali, precumu candu au avutu recolta rea, s'eu candu a fostu si buna, dăra pretiurile au sca-diutu fórte; candu le-au peritu vite de jugu, ori de 'iau arsu cas'a, ori 'iau ajunsu în familia bóle cumplite si casuri de mórte, s'eu candu voiescu se'si mai cumpere unu locusioru ori vrea cascíóra, s'eu se'si însóre ori marite si nu i-se ajungu banii, éra ca se vendia de ale casei pe pretiuri de nimicu nu se indura, — în casuri de acestea locuitorii tierilor civilisate în locu se alerge la camatari, se ducu la banca si ridica câte 2—3 sute cu 5%.

În fine, abia pe la 1875 proprietarii mari incepura se cunósca unu mare adevéru, că banc'a fundata numai pentru ei, causédia indirecte ruin'a poporului prin fapt'a, că multi proprietari cari ridica miile dela aceea cu interese mici, le impartu la „seracime” cu 50% si chiaru cu 100%; éra dupa-ce „seracimea” s'a ruinatu cu totulu si a luat lumea în capu, atunci scade si valórea proprietatilor mai mari.

Resumatu istoricu despre cestiunea orientale pe doi ani. (Fine.)

Rusii inaintara cu aceeași facilitate în Asi'a până cătra Erzerum capital'a Armeniei turcesci. Acestea rezultate'i facura se se increda prea multu în poterile lor si se spere, că cu trupa pucinu númerose isi voru ajunge scopulu pe deplinu. Rusii s'au insielatu reu. Port'a destitui pe Abdul-Kerim si pe alti generali, éra în loculu lor trimise pe prussianulu renegatu Mehmet Ali, pe brutalulu Suleiman si pe Osman dela Vidinu, carele vediundu că nu a potutu scapa Nicopolea de cadere se trase între deluri la orasielulu Plevna, unde folosindu-se de configuratiunea locului, se fortifică acolo de minune, unde în 19 Iuliu batú pe Schilder-Schuldner. éra între 20 si 30 pe Krüdener.

Atunci se vedih si Gurko constrinsu a se retrage în pasulu Sipca si a se fortifica bine în acea strimtóre a Balcanului, unde apoi ilu atacă Suleiman pe la 21 Aug. ci dupa batalii fórte crunte de 6 dile o pati că si generalii rusi la Plevna, că-ci perdú 15 mii de ostasi fóra nici-unu folosu.

Pe la finea lui Augustu grosulu trupelor romanesci trece Dunarea la comun'a Corabi'a, éra în 11 Septembrie dupa atacuri furióse ocupa dela turci fortificatiunea Griviti'a, în care se tienú eroicesce, dăra incercările ulterioare de a sparge înainte prin redutele de pamentu, nu mai succesera nici romanilor, nici armatei rusesci, ci lasandu-se de asalturi, schimbata tactic'a în impresurari si taiarea ori-carei comunicatiuni.

În fine, în 10 Decembre Plevn'a cadu în manile armatei confederate, 40 de mii ostasi turcesci cu Osmanu pasi'a în frunte ajunsera în captivitate.

Dela Augustu încóce rusilor le mersese reu si în Asi'a, unde éra si încercasera a scóte rezultate mari cu midiolóce pucine. În Octobré Bellon'a isi întórcé éra si facia spre densii. Dupa 66 atalii crunte renumit'a cetate fortificata Kars cade în 15 cu parte mare a trupelor si cu 300 de tunuri în potestatea rusilor.

În 4 Novembre rusii éra si batu fórte reu pe turci în strimtorile numite Deve-Boiun, de unde Muktar pasi'a scapa cu fug'a la Erzerum. În momentele de facia acea capitala este impresurata de trupele rusesci.

Cu finea anului inperatulu Alexandru II trece triumfatoriu prin Bucuresci la St. Petersburg.

Dupa pucine dile Carolu I intra în capital'a Romaniei primitu de cătra reprezentantii nativii si de populatiunea intréga cu solemnitate si bucuria extraordinaria, precumu natiunea nu mai avuse ocaziune de a intimpina pe Domnulu seu de 277 de ani.

Totu în acestu anu ce espira, miculu statu Montenegro facu minuni de bravuri, că-ci dupa batalii din cele mai cumplite, portate asupra lui Suleiman pasi'a în Iuniu, óstea montenegrina ocupa dela turci mai multe locuri fortificate; éra în 8 Septembrie cadu în manile ei si cetatea Nicsci, dupa aceea flamurele ei ajunsera până la tiermii mării adriatice.

În 14 Decembre Serbi'a incepú de nou hostilitatile contra Turciei, si în dilele acestea operédia spre a'si inpreuna fortiele sale cu a le Romaniei la Vidinu, cu cele rusesci pe la cetatea Nissa înainte.

Populatiunea insulei Cret'a s'eu Candi'a, inpilata cá totdeauna de turci, trantita la pamentu de cate ori s'a încercatu a scutura jugulu nesuferitu, crede éra că ar trebui se folosésca ocaziunea de facia si se dea pe turci afara.

Greci'a cu 1 milionu 450 mii de suflete populatiune propria, nu numai tinde neincetatu la unitatea nationale a toturor grecilor de aceeași limba, dăra multi greci mai cugeta si la restabilirea imperiului bizantin de trista memoria în editiunea a dou'a. Déca inse popórale Turciei europene au perdutu definitivu orice incredere cătra turci: déca ele isi vérsa sangele în torenti pentru emancipare totala, acésta nicidecumu nu însemna, că aru avea placere a primi pe greci de domni ai lor. Cu tóte acestea Greci'a póte spera o buna rotundire a teritoriulu seu.

† Victoru Emanuelu.

(?) Jale adunca a petrunsu animele intregi natiuni italiene. Dulcea noastră sora a pierdutu la 9 crt. pe antaiulu ei rege, pe care ilu iubia si adoră cu acea multumire si pietate, care cu dreptulu a meritat'o intemeiatoriulu unitatii ei. Din bôl'a scurta, care 'lu puse la patu cu câte-va dile mai inainte, elu nu se mai sculă, ci trecu la cele eterne, lasandu dupa sine o natiune uimita si plina de doliu, unu poporu, cărui-a densulu i-a castigatu ceea-ce este mai sântu, adeca existenti'a că unitate de statu si unitate politica.

Ce insémna Victoru Emanuelu pentru Itali'a si Europ'a, ce locu va ocupa elu in istori'a universală, abia mai este de lipsa s'o spunemu. Victoru Emanuelu si oper'a de unire italiana suntu d'oue concepte, ce nu se potu desparti unulu de altulu. Unitatea Italiei este singuru oper'a densului. Istori'a domnirii lui este istori'a nascerei si desvoltarei Italiei unite, a celui mai june statu mare, a cărui creatiune a dobenditu renumele de multu doritu, de unu mare poporu: unitu si liberu de la Adri'a pana la Alpi.

Déca Itali'a ii este recunoscutória pentru unitatea ei, ii este duplu rescunoscutória fiindu-ca densulu tôte actiunile sale le-a sciutu pune in consonantia cu dorintiele si sentimintele natiunei, fiindu-ca totu-deun'a a mersu cu natiunea, nici odata fora, séu in contra ei. Déca Cavour, dice unu diurnalistu, representă capulu, Garibaldi spad'a, atunci Victoru Emanuelu representă anim'a natiunei sale, pentru care sentiă si batea. Din momentulu, de candu Cavour puse temel'i'a operei precalculate tramiendu bataliône piemontese pe langa puterile occidentali la Crime'a, până 'n momentulu candu trupele Italiei unite intrara in Rom'a eterna, in restempulu acest'a, ne'nteruptu, Victoru Emanuelu s'a aflatu totu deun'a in fruntea natiunei sale. Pentru acest'a isi puse tôte 'n jocu, că-ci curajulu lui si alu tatalui seu, eră p'aci se le puna 'n periclu si corôn'a. Si poporulu multamitoriu ii remunerà devotamentulu acest'a cu iubire si adorare nemarginita. Arare ori unu monarchu si-a castigatu popularitate in mesur'a in care si-a castigat'o regele galantuomo. Popularitatea lui emulăza cu cea a eroului poporalu, cu alui Guiseppe Garibaldi, si chiaru acestu Garibaldi, celu mai entusiasmatu pentru o republica italiana, inca se plecă d'inaintea regelui, ba nice marele conspiratoru, neinduplecatulu Mazzini, nu i-potù denega respectulu si adorarea.

Dupa-ce i-a succesu odata unirea Italiei, vrù se fia nu numai constitutionalu dar si parlamentar, si, afara de Angli'a si Belgi'a, in nici unu statu d'in Europ'a, principiile parlamentarismului nu s'au implinitu cu atât'a strictetia si corectitate, si tocma prin acest'a s'a pututu radica preste certele de partide, tocma prin acest'a isi intari popularitatea. Statulu Italianu stă astadi consolidatu contra toturor periculi, ce 'lu amenintia din laintru. Intemeiatoriulu unitatii italiene este mortu, dar viéza unu statu unitu. Frênelle guvernării suntu depuse in mânilé fiuluiu demnu de tatalu seu. Quirinalulu resuna de strigatele: Regele Victoru Emanuelu a mûritu! Traiăsca regele Humbertu.

Victoru Emanuelu a fostu fiulu celu mai betranu si urmatoriulu regelui Carolu Albertu din Sardinia. Nascutu la 14 martie 1820, că principe de coróna portă titulu de „duce de Savoya.” Elu se casatori la 12 aprile 1842 cu a dôn'a ficia a archiducelui Rainer de Austri'a, archiducés'a Adelaid'a, care mori in 1855. Victoru Emanuelu luà parte alături cu tatalu seu in campaniele de la 1848/9 contra Austriei. Nemidilocitu dupa pierderea de la Novar'a (23 martie 1849) Carolu Albertu abdisa in favorea principelui de coróna si Victoru Emanuelu se suí pe tronulu Sardiniei intre impregiurările cele mai critice, a fostu inse atâtu de prudente, ca s'a lasatu a fi condusu cu totulu de renumitulu seu primu-ministru, de contele de Cavour. Elu isi capeta frumosulu nume: il re galantuomo (rege barbatu de onóre séu caracteru), fiindu c'a remasu fidelu promissiunei sale d'a sustiené institutiunile constitutional; preste acest'a elu era unulu din apertorii cei mai decisi ai principiiului de nationalitate, pentru a carui realizare practica a perseveratu nu numai in Itali'a, ci si in alte tieri, pe unde sciă si vedea, că acelu principiu este combatutu si aplicarea lui in viét'i'a practica a popóraloru impedecatu atâtu prin legi tirannice, câtu si chiaru cu armele. In 1859 erupse resbelulu Italiei contr'a Austriei si la 8 Iuniu aceluasi-anu Victoru Emanuelu intră in Milanu ajutatu de Napoleonu III. Inca inainte de finele anului 1860 Itali'a 'ntréga se 'mpreuna cu Sardinia si Victoru Emanuelu iá

acumu titulu de „rege alu Italiei”. Victoru Emanuelu avu cu repausat'a regina patru fii: 1. prince's'a Clotild'a, 2. principele de coróna Humbertu, — care ii urméza pe tronu, — nascutu la 14 Martie 1844, casatoritu cu verisióra-sa principes'a Margareta de Savoya, 3. principele Amadeu, duce de Aost'a, fostu rege alu Spaniei, si 4. principes'a Maria Pi'a, actual'a regina a Portugaliei. De mai multi ani Victoru Emanuelu incheiă o casatoria morganatica cu o femeia din sinulu poporului, care fū radicata la rangulu de marchisa de Mirafiori.

Principele Humbertu la suirea sa pe tronu a adressatu natiunei italiene urmatórea proclamatiune, care a fostu primita cu cea mai mare placere:

„Nenorocirea cea mai mai mare ne-a lovit d'odata pe neasteptate. Regele Victoru Emanuelu, intemeiatoriulu regatului Italiei si alu unitatii ei, nu mai este intre noi. Eu am fostu martoru ultimului seu respiriu, care a fostu pentru natiune, martoru ultimelor sale dorintie pentru fericirea poporului seu, martorulu ultimelor sale cuvinte, cari voru resuna totu de un'a in anim'a mea. 'Mi este cu greu a 'mi invinge dorerea, de-si vocatiunea mea me obliga la acést'a. In momentulu acest'a o singura mangaiare este possibila: se ne aretăm demni de densulu. Eu, pasindu in urmele lui, Voi perseverandu in virtutile cetatienesce, cu a căroru ajutoriu Elu a potutu indeplini difici'l'a intreprindere d'a face o Italia mare si unita. Eu voi urma marile lui exemple de alipire catra patria, de iubire pentru progressu si de fidelitate pentru institutiunile libere, cari suntu mandri'a familiei noastre. Unic'a mea dorintia va fi a me face demnu de amórea poporului meu. Italianiloru! Primulu vostru rege este mortu, urmatoriulu lui ve va dovedi, că institutiunile nu moru. Se tienemu la olalta si in asta óra de mare dorere se confirmăm unirea, care totu-deun'a a fostu mentuirea Italiei!”

La cerimoni'a inmormontarei regelui Victoru Emanuelu mergu deputatiuni stralucite dela staturile amice Italiei. Asia, Maiestatea sa domnitoriulu nostru a trimisu pe In. sa c. r. archiduce Rainer insocitu de alti barbati illustrii. Dela Germani'a merge insusi principele de coróna. Totu principele de coróna vine si dela Portugali'a. Dela Republic'a Franciei e trimisu renumitulu generalu betranu Canrobert impreuna cu alti barbati de statu.

De altu'mentrea natiunea italiana se póte consola prea bine cu impregiurarea, că si noulu rege Umbertu este omu seriosu, mare aparatoriu alu dreptatiei, si care scie se respecte drepturile constitutional ale statului, adeca libertatea rationabile. De aceea italianii potu se'si applyce siesi prea bine cunoscut'a sententia francesca, applicata in casuri de acestea: a muritu regele, se traiăsca regele (Le roi est mort, vive le roi).

Câteva dile inainte de mórtea regelui, Itali'a mai perdù pe unulu din cei mai illustrii barbati ai sei, adeca pe generariulu Lamarmora, carele a lucratu si luptatu in tóta viét'i'a sa pentru libertatea si unitatea Italiei si a natiunei italiene alaturea cu genialele comite Cavour si cu alti barbati de statu, a caroru memoria va fi conservata câtu va susta Itali'a si natiunea italiana; de aceea s'a si decisu indata, că lui Lamarmora se i se ridice unu monumentu din cele mai maretie, demnu de elu, de Itali'a si de artea italiana.

Pap'a Pio nono, carele se superase asia de reu pe repausatulu rege, in câtu ilu escomunicase, audindu de bôl'a lui, asia s'a spariatu, in câtu trimetea pe fia-care óra că se intrebe de starea densului; totuodata permise că se'lu marturisésca si cuminece, adeca: isi anulă singuru escomunicatiunea.

Consideratiuni national-economice din Romani'a.

In dilele trecute ne dicea unu bunu economistu de aici de nationalitate germanu: Eu me miru, de unde mai au ardelenii bani, pentru-că sumele câte intra in acestu principatu pe canalele statului, cá salarie, simbrii si valori de obiecte liferate, sunt multu mai pucine de câtu platimu noi pe fia-care anu la statu in multime de contributiuni directe si indirecte, adaose cu miliónele scóse din tíera pe fabricate straine etc. Asia este, diseramu noi; déca inse mai avemu câte unu banu in punga, acela ne vine din comerciulu cu Romani'a, care singuru este activu pentru noi. Acestu adeveru au inceputu a'lu recunósce chiaru si cei mai ipe-triti adversari ai comunicatiunei noastre cu Romani'a; éra aceia carii inca totu nu voiescu a'lu recunósce, n'au decâtu se midiolocésca inchiderea hermetica a Transilvaniei si a Banatului de către Romani'a, cá

se nu intre si se nu ésa nimicu preste fruntarie. Intr'aceea până candu aru face densii unu lucru cá acesta, noi am ajunsu cá se vedemu in fôrte multe mani ardelene si banatiene obligatiuni rurali (Grundentlastungs-Obligationen), de 10% care chiaru astadi, in epoc'a cea mai critica, totu mai stau cu 90¹/₂ din 100; obligatiuni dominiali (imprumutu de statu pe hipotec'a dominiiloru statului), care aducu 8% si stau astadi 87¹/₂, éra dupa pace potu esi al pari; obligatiuni de creditu fonciariu rurale cu 7%, cursu actuale 80; imprumutulu capitalei numitu municipale, din 1875, cu 8%, cursu actuale 81 si altele câteva, care tôte se afla in circulatiune nu numai in Romani'a, ci si in alte tieri europene; câteva din ele sunt notate la bursa. Preste acestea esiste renumitulu institutu de asigurare „Dacia”, carui i s'a datu concessiune de a deschide si la noi agenturi pentru asociatiuni de supravietuire (Lebensversicherungsvereine), care si-au si inceputu activitatea lor, si e sperantia că se voru infintia si agenturi de asigurare contra focului. Mai departe ne interessédia pre toti, cá se cunós-cemu in totu timpulu pretiurile cerealiilor, beuturoror spirituóse si a le altoror produse de ale Romaniéi, care vinu in concurentia cu ale noastre, voru veni si mai multu, dupa-ce se voru termina junctiunile caliloru ferate la Brasiovu-Predealu, la Orsiov'a si mai apoi la Turnu-rosiu, si dupace se voru deschide strimtorile Bosporului si ale Dardaneloror pentru tóta lumea precumu credemu noi. Conventiunea comerciale cu Romani'a si tarifa rectificata definitiv, dupa indelungi negociatiuni diplomatice s'a pusu dela 1/13 Ianuariu in activitate. Tôte acestea si alte cestiumi númerose din sfer'a economiei nationale voru fi totu atâtea obiecte de discussiune a le Observatoriulu asia, in câtu fia-care proprietariu, economu si comerciante se'si afle intrensulu informatiunile de care va fi avendu lipsa. Chiaru si desbaterile parlamentarie dela Bucuresci, in care se voru pertracta cestiumi de natur'a celoru atinse aci, se voru reproduce. Acestea observatiuni eramu datori ale face publicului nostru cu atâtu mai virtosu, cá déca nu ne insiéla tôte simptomele, pacea care se va inchiaie, póte se aiba ori-ce alte consecentie politice si militare, póte se schimbe séu nu, chart'a imperiului otomanu, dara pe terenulu economiei nationale si anume in comerciu, in finantiele tieriloru limitrofe, va produce revolutiuni radicali, prefaceri esentiali in viét'i'a nostra sociale, la care noi, cauta se o marturisimu, suntemu prea pucinu preparati. Acést'a nu e vin'a nostra; constatamu inse că este asia. Au fostu epoche si vécuri, in care Transilvani'a si Ungari'a, gubernulu si poporulu, avea a face asia dicundu in tôte dilele cu tierile orientali si anume cu Constantinopolea. Cá de 170 de ani incóce forti'a evenimentelor, consideratiuni politice superióre, chiaru si religiósce, indelungile hostilitati ale casei Habsburg cu Sultanii (pána in a. 1791), chiaru restrictiuni aspre prin legi au isolatu si in-strainatu cu totulu pe populatiunile nostre de către tierile orientali, de unde se póte explica si un'a parte mare a sciriloru fabulóse si absurde, intrate mai alesu in diariile magiare de doi ani incóce despre acelea tieri.

✓ **Ungari'a.** Oradea-mare, 8 Ianuar. (Coresp. orig.) Scólele romanesce dela Beiusiu au parte de unu frumosu daru de anulu nou. Acolo adeca ajunse unu decretu ministeriale de dato Buda-Pesta, 22 Dec. 1877, No. 32628, prin care se decide, cá subventiunea de 3706 fior. si 50 cr. data gimnasiului dela Beiusiu din fondulu studiilor, dela 31 Decembre inainte se fia sistata cu totulu, éra causa a sistarei se arata a fi, cá dupa ce s'au cercetat ratiociniulu fundatiuniloru acelu gimnasiu, s'ar fi aflatu, cá acelea ar fi in stare se acopere spesele lui anual din veniturile proprii.

Cumu voru fi standu acelea fonduri, eu nu sciú; unu lucru cunoscu, cá adeca până acuma din fonduri si din subventiunea luate la un locu, s'au potutu da numai urmatóriele salaria: directorului val. austr. fior. 1000, unui profesor 730, éra ceilalti numai câte 650 fior. pe anu, asia dara multu mai pucinu decâtu pe la cele mai multe gimnasie; cá-ci din fondu se dau 1400 fior. pe pâne; éra didactrulu din care se aduna până la câte 1200 fior. pe anu, intra la tesaurulu statului cá desdaunare pentru o parte din subventiune, prin urmare subventiunea statului era cu atâtu mai pucina. La Beiusiu este porunca se se ia didactru cáta 12 fior. dela scolari, si scutirea de didactru é fôrte restrinsa, nu cá mai nainte.

Nu sciú ce au de cugetu se faca ai nostrii intru acést'a cauza de viétia. Atátu mi se spune cá lucru certu, cá corpulu profesoriloru indata dupa primirea acelu decretu tienendu conferentia au rogatu pe gubernulu diecesanu (vicariatulu), cá se conchiame sub ori-ce forma conferentia séu mai bine consistoriu plenariu aici la scaunulu episcopiei spre a consulta despre mesurile de a se lua pentru salvarea esistentiei gimnasiului. Unii credu, cá episcopulu Olteanu a trebuitu se aiba cunoscintia despre acestu actu ministeriale inainte de mórtea sa. D-dieu se'lu erte. Pe din afara se discuta

două opinii; unii cred că trebuie să alergăm iute „cu jalba în protiapu, se ingenunchiam și se plângem; alții dicu, că se nu mai alergăm la cersite pe la icône, ci se ne deschidem pungile proprii și se damu care câtu putem, precum dau omeni și la alte confesiuni, dăra înainte de toate se ne convingem despre starea fondurilor noastre, că-ci e vai de noi, deca nu ni se va permite nici macar atâta, că se cunoscem exactu ceea ce avem alu nostru. Episcopulu Josifu Selagianu, antecesorulu lui Ioanu Olteanu adunase și destinase unu fondou nou din veniturile dominiului, anume pentru gimnasiulu nostru; dăra testamentulu seu fu cassatu pentru lipsa de forme legale, și asia se alege nimicu din acei bani.

Buda-Pesta, 6 Ianuar. (Coresp. orig.) La trei septemani după moartea episcopului Olteanu ministeriulu sistă ajutoriulu anual de 3706 flor. 50 cr., pe care Maiestatea Sa bine-voise a-lu aplacida la rogarea episcopului Erdeli înca dela 1852, prin urmare înainte cu unu patrariu de secolu din fondulu studiilor (fundus studiorum) pentru gimnasiulu românesc dela Beiusiu. Se dice că într'unu actu oficial s'ar fi aratatu causa acelei sistari numai în împregiurarea, că acelu fondou publicu aru fi secatu, în cătu nu se mai pôte da din elu ajutoriu pentru acelu gimnasiu. Aceia carii se ocupa cu cercetarea budgetelor, potu se scia mai bine, cumu va fi standu acelu fondou. Deacă diecesanii nu 'si voru ajuta ei insii, gimnasiulu dela Beiusiu va scapata la 4 clase, seu că bietii teneri, caroru li se impartia până acum pane, o voru perde pe acesta. Paremi-se că se împlinesce și aci vorb'a romană că ține, că nici-o nenorocire nu vine singura, ci că'i mai urmedia celu pușinu alte doue. Acesta parimia în diecesea greco-catholica a Oradei s'a împlinitu întocma. Se o ferisca D-dieu de a patr'a. (Vedi mai susu, corespondinti'a dela Oradia. Red.)

Este adevăratu ceea ce s'a vedutu în unele diare straine, că între charthiile repaus. episcopu s'au aflatu unele venite la elu de aiea, nespuse de funeste pentru romani.

Candidati la scaunulu vacante alu episcopiei dela Oradea sunt până acuma celu pușinu optu insi. Eu scriu inadinsu candidati, nu concurenti, că-ci nu toti candidatii sunt și concurenti de buna voi'a lor, îi candidara inse alții. Amu ajunsu asia departe, în cătu chiaru si din denumirea unui episcopu românesc se facu cestiuni de partide politice, precumu dora nu mai este nicairi în tota lumea christiana. Eu nu sciu ce si cumu cugeta guvernulu actualu asupra denumirii acesteia; sciu inse ceea ce'i dorescu eu din adenculu sufletulu, că se lu luminede D-dieu spre a cunoște, că chiaru în interesulu țierei aru fi neasemenatu mai salutaru a recunoște concetățienilor de religiunea greco-catholica dreptulu de alegere la scaunele episcopesci, precumu si a renunția pentru totu-deauna la prea nefericit'a idea de a impartii episcopiloru roluri politice și a nu'i lasa că se si vedă exclusiv de altariu, de administratiunea buna și întieptă a dieceselor, de școle și institute filantropice, de ameliorarea sortiei clerulu și a celuilaltu personalu eclesiasticu și scolasticu. Ti se va parea camu desientiatu deca'ti voui spune, că „vechi'a guarda Deakiana“ isi are candidatul seu, calvinianii din comitatulu Biharei și de aiea pe alu lor, episcopatul r. catholicu pe alu seu ect. Este pre cătu de interesantu, pre atâta și dorerosu a observa, cumu agentii chiamati si nechiamati alerga pe aici în susu și în josu, fia-care în favorea candidatulu lor, că si cumu fiitoriulu episcopu aru avea se între în servitiulu lor, era nu în alu religiunei și biserice sale. †.

Romani'a. București 1/13 Ianuaru. Avem mii de oșpeti, la carii înainte cu unu anu nu cugetaseram nici că prin visu, adeca mii de soldati turci prizonieri (captivi) înpreuna cu oficiarii lor. Li s'au facutu lefi la toti conformu legiloru bellice si usulu Europei civilisate. Dilele acestea erasi ne venira succese preste trei mii, escortati de către ostasi de ai nostrii. Vai ce golani și flamendi au remasu! Dăra nici soldatii nostrii nu prea sunt mai bine înbracati, că-ci în cele optu luni de dile de candu se afla în campania, chiaru si monturile noue s'au sdrentiuitu cu totulu. Suferit-au si ai nostrii fôme, frigu și golatate. De ati vedea inse portarea soldatiloru nostrii și a întregii populatiuni cu turcii! Pare că nu ne-amu batutu de locu cu ei. Las' că Domnitoriulu si ministeriulu facu totu ce se pôte pentru alinarea sortii acestoru nefericiti, până ce va veni timpulu doritu de noi si de ei că se si revedia patri'a lor, dăra populatiunea întreaga i miluesce care cu ce pôte, era deca se întempla că vreunu vagabundu miserabile se si bata jocu de vreunu turcu, îndata e dusu la politia spre a fi pedepsitu. Nicairi inse caracterulu umanu alu romaniloru nu se manifesta asia stralucitu că pe la spitale, în care se afla și turci raniti, seu altumentrea bolnavi. Vetii fi vedutu din conspectele publicate, că de es. numai la Turnu-Magurelle au fostu tractati si tîenuti sub cura în spitalele nostre preste noue sute de turci, era pe aiea alti atâta. Acuma dora voru cunoște și magiarii, că scamele si pensari'a trimisa încôce de către femeile dvôstra nu au fostu numai pentru soldatii romani, ci si pentru soldatii turci si pentru ori-care omu ranitu în batalii. Acesta este caracterulu nostru de romani și de christiani, inea si atunci, candu cumplitulu Osmanu nu a suferitu nici macar se ne îngropam pe cei caduti la Griviti'a, ci isi pascia ochii selbatici vedindu cumu îi scobescu corbii si'i rodii canii. Asia, Osmanu a fostu erou, dăra erou barbaru, selbaticu și fanaticu, si totusi noi amu onoratu în tressulu eroismulu, facundu abstractiune dela selbatia lui. Ce era se'i faci? Elu era selbaticu din natur'a sa.

Turci raniti avem foarte multi atatu în capitala, cătu si pe la alte spitale, până si în Galati sunt vreo treidieci, precumu ne spune diariulu de acolo „Vocea Covurluiului“. Pe cei de aici îi cercetă si M. Sa Dom-

nulu cu Dômn'a. Turcii sanetosi sunt asiedati prin casarme, au inse aprôpe libertate deplina, numai se nu comita escesse; dăra se camu înbata și unii din ei; atunci apoi se produc scene care n'au a face nimicu cu legile bune cuviintie. Într'o di mergea alaturea unu turcu si unu muscalu, amendoi cumu se dice, caustii, că-ci esisera dintr'unu birtu. Ei voiă se conversedie, dăra nu scia se si dica altu-ceva unulu altuia, decatu turculu Peki Peki, era muscalulu Karassu Karassu, până ce mai pe urma luandu-se de bragi, începura a se saruta! Saraca ômenime, candu ôre sarutatulu va fi sigilulu autenticu alu pazei universale! Multi turci prizonieri au intru nimicu a intra pe la casele ômeniloru si a cersi. Nu este prea frumosu, dăra o facu si unii muscali, firese pe ascunsu, că-ci deca 'i zarescu oficiarii lor, este vai de ei. Dăra lucruri de acestea sunt si ele consecentie ale acestei campanii teribile, precumu este și aceea, că pe alocurea soldatii rusi maltratédia pe nefericiti captivi turci. Pedeps'a si-o iau, dăra urm'a barbariei remane. Într'o di nisce soldatii rusi atacara pe câtiva captivi turci chiaru aci în capitala, în strad'a cea mai frecventata, langa ospellulu Otelisianu, aprôpe de teatrulu celu mare, lovindu'i cu patulu puscei, fôra nici o cauza, până ce întrevenira mai multi ômeni trecători si'i scapara de furia lor.

Dupa scene turco-ruse, ar merita se înregistrati si una turco-romană, curioasă și caracteristica, pe care o veti afla după Romanulu în câte va diarie de aici. Eta-o.

Mai dilele trecute, pe candu sosiau la spitalulu militaru din București raniti turci, le esira înainte, fia de compatimire fia de curiositate, atatu personalulu spitalulu catu si multi dintre raniti romani cari nu zaceau în patu.

Multi dintre raniti turci intrasera déjà în spitalu, candu pe scara unulu dintre densii, ajungendu facia în facia cu unu ranitu romanu, dete d'ua-data nesce semne scomotose de amicia si de bucuria, care pusera în mirare pe toti cei presenti.

Ranitul romanu, care respusesse la randulu seu cu amicia la amiciele Turcului, fiindu întrebatu, explica, cum aflandu-se în siantiuri de sentinela, pe candu în siantiulu turcescu, la doui-trei pasi, era asemenea de sentinela ranitulu turcu, facusera cunoscentia, isi schimbaseră tutunu, si astu-felu vedindu-se de mai multe ori, se împrietenisera.

Ce protestare spontanea în contra ucideriloru în massa dintre ômeni!

Mai înainte inea aveam scumpete în capitala, acumu inse ea trece toate mesurile. Nu era de ajunsu ern'a grea, îngreunarea comunicatiunei, necurmat'a trecere de trupe rusesci, ne mai venira si captivii turci, ai caroru oficiarii inea au placere se sediă pe la otele si se traiasca bine, mai alesu după neauditele suferintie dela Plevna. La toate se mai adaoge si neomenos'a portare a directiunei caliloru ferate, care voindu a se folosi de împregiurari, urcă în gradulu celu mai escesiv taxele de transportu, din care cauza unulu dintre directorii principali fu si dimissionatu. Au mai venit si câteva bataliône de a le nostre din cele dela Bulgari'a, cumu se pare nu numai spre a se restaura si înbraca din nou, ci si spre a se schimba cu altele.

Dela ôstea căta avem la Vidinu se scie până acumu numai atâta, că în diu'a de Craciunulu nostru au fostu doue lupte usiôre de anteposturi între romani si turci, cale de o posta buna dela cetate, adeca la Sabri-Pasachioi, până unde venisera doue bataliône turcesci ca se atace pe ai nostrii la unu punctu, unde se află postate numai doue companii. Într' aceea venindu doue bataliône în ajutoriu, ai nostrii după lupta de 6 ôre au respinsu pe turci până la Nazir-machalâ, distanta de siese chilometri dela cetate. Se pare că aceea fu numai o asia numita recunoșcere din partea turciloru, că se pôte afla poterile nostre. De aci încolo inse turcii potu se afla ori-câte voru vrea, că-ci de o parte armat'a noastră e în stare se'i tiena închisi în Vidinu până candu seu voru capitula, seu voru perî de fôme si geru, era de alt'a, ce le voru mai folosi cetatile danubiane după caderea Nissei, Sofiei, mane poimane Adrianopolei, si dupăce insusi sultanulu cere pace. Noi de aci înainte cu Vidinu seu fôra elu, în optu luni nefacuram datori'a intru tota puterea cuventulu.

Sciri bellice.

Actiunile bellice curgu în Bulgari'a cu atâta repe-diune, în cătu chiaru si diarele care esu în toate dilele, abia le mai potu urmari. Armat'a turcêca din passulu Sipc'a, 28 mii soldati cu 10 baterii cadu în captivitate rusêca. Trupele rusesci trecura preste Balcani într'unu modu ce se asemena cu trecerea lui Annibale, I. Cesare si Napoleonu I. Rusii au ocupatu cetatea Sofi'a si alte câteva, în cătu în momentele de facia le este deschisa calea la Adrianopole, de unde turcii fugu spre capital'a imperiulu. În acelasu timpu serbii luara Niss'a cu asaltu si pusera man'a pe 150 tunuri, preste 20 mii pusci si mari cantitati de munitiune. Montenegrinii ocupara cetatea Antivari prin capitulatiune. În momentele de facia se astêpta capitularea cetătiei Vidinu la romani. Între acestea veni scrirea, că flott'a Angliei plăca dela insul'a Malt'a la Constantinopole.

Varietati.

(Diarele romane) din Transilvani'a si Ungari'a cunoscute publiculu românescu din trecut, continua mai tote si pe anulu acesta si anume: „Gazet'a Transilvaniei“ în anulu alu 41-lea, „Telegrafulu romanu“ în alu 26-lea, inse de aci înainte de trei-ori pe septemana; „Familia“ în a. alu 16-lea; la B.-Pesta, „Transilvani'a“ (foi'a asociat. tne.) în alu 11-lea la Brasiov; „Foi'a scolastica“ si „Economulu“ la Blasiu; „Predicatorulu“ si „Foile satênului romanu“ (cele multu persecutate.) la Gherla; „Biserica“ si „Scol'a“ în Aradu; „Albina

Carpatoru“ la Sibiu; „Siedietorea la B.-Pesta; asia si foile umoristice „Gura satului“ la Aradu; „Cocosiurosii“ la Brasiov. Puține forte în comparatiune cu lipsele nostre; dăra ne mai împrutam din cele vreo 70, care esu în tiér'a vecina.

(Processulu Mileticiu). În fine, după unu anu si diumetate la 9 crt. se încep în B.-Pést'a pertractarea processulu de înalta tradare a cunoscutulu nationalistu si conducetoriu serbu, Dr. Svetozaru Mileticiu. În împregiurarile de facia, candu mai marii nostri nu ne slabescu din processe de conturbarea ordinei publice si altele, processulu acest'a este de forte mare însemnatate. În elu se reflecta caracteristica stărei nostre politice de astadi. Interesantulu processu 'lu vomu impartasi si noi în Nro. urmatori.

(Band'a lui Cercelu.) Faimosulu Cercelu capitanu de banditi din comitatulu Biharei, fusese impuscatu în anulu trecut în lovirea ce avuse cu pandurii, era socii lui cadiura în prinsôre. De aci se încinse unu procesu crininalu monstruos, terminatu abia în dilele trecute, din care au esitu numai fapte de predatiuni (jafuri), si nici-unu omoru; s'au descoperitu inse alte scandale mari, adeca complicitatea unor deregatori cu banditii. Se pare, că din acestea cause nici unulu nu a fostu condamnatu la môrte, ci Antonie Saracu la optu ani, Adamu Tocoianu la siese ani; alții la câte trei ani si unii numai la câte 3—6 luni de robia; alți acusatii scapara de totu, că nu s'a potutu proba nimicu în contra lor.

(Nu lasati singuri pe pruncii mici.) În comun'a Pentz evreulu Spitzer si femeia lui ducendu-se sér'a de acasa, închisera usi'a lasandu'si pe cei trei prunci că se dôrma singuri; era candu se întôrsera a casa, îi aflara pe toti trei înecati de unu fumu grosu ce esia din lemnele care luasera focu în dosulu cuptoriulu. Acestea sunt urmarile indolentiei.

(Bôl'a de vite) de care se credea că a încetatu în comitatulu Brasiovului si în alu Fogarasulu, se arată de nou în vreo trei comune.

(Lupii.) Din Maramurasiu se scrie, că lupii s'au imultitu asia de tare, în cătu ataca si pe ômeni: la unu locu au mancatu pe unu evreu; la altulu unu bunu venatori scapă de siese lupi numai după ce inpuscă cinci din ei.

În mai multe tîeri a cadiutu nea grôsa, în cătu chiaru si transportulu pe calile ferate suferu.

(Evreulu David Kronfeld) din B.-Pesta fugi în Americ'a, lasandu în urm'a sa la 300 de mii datorii. Totu asia faci unu altulu, anume Winter dela Vien'a, dăra pe acesta'lu si prisera pe a corabia.

(Salutare amicabile.) Unu strengariu trimise magistratulu din B.-Pesta că presentu de anulu nou o ilustratiune, pe care era zugrăvite furcile si o fune. (Lloyd din 9 Ian.)

Necrologu.

Unulu din cei mai demni servitori ai altariulu nu mai este. Necrologulu seu ni se comunică spre publicare înscitu de următorea epistola.

31 Decembre. „Scirea cea trista despre încetarea din viétia a parochulu Ioanu Comsia cunoscutu si D-tale prea bine o ai aflatu. Scii bine cătu era elu de zelosu si că preotu, si că romanu pentru natiunea sa; scii cătu a conlucratu si la câte neplăceri s'a espusu pentru comun'a Zernesci, începundu dela procesulu celu mare si uritosu urbariale, pornitu la 1851 între comun'a Brasiovu si Zernesci pentru unu teritoriu de paduri si livedi de preste 25 mii de jugere si terminatu abia la 1858; cătu se interesă si de afacerile comitatulu, respective ce aparatoriulu zelosu era elu alu drepturilor nostre. Vei fi auditu pôte, că în zelulu seu inea înainte cu vre-o optu ani de dile destinase tota averea sa în valôre de câte-va mii spre scopuri bisericesci filantropice, prin unu testamentu depusu în manile fericitulu mitropolitu Andreiu. Si cu toate acestea încă nu amu vedutu publicatu nimicu din viétia acestui barbatu plinu de merite. De aceea fi bunu, dă locu în diariulu d-tale macaru numai la câteva liniamente biografice, pe care ti le alaturu aci.“

Preotulu Ioanu Comsia fu nascutu în Zernesci la 1825. Tatalu seu Ioanu Comsia era notariu comunalu în Zernesci (si pe acele timpuri lucră toate în limb'a romana); mama-sa Stana.

Școlele elementare le absolvi în Zernesci, si în școl'a graniciara din Tohanulu vechiu, cele gimnasiale în Brasiovu sub d. Jacobu Muresianu.

Murindu de timpuriu tatalu seu, elu se sustienă la școl'a mai multu cu conditiuni de serviciu. După absolvirea gimnasulu după sistem'a vechia, trecu la Theologi'a din Sibiu sub fericitulu Metrop. Siaguna. După absolvirea theologiei erupendu îndata revolutiunea din 1848, el fu denumitu de prefectu alu Fagarasiulu de către comitetulu nationalu de atunci din Sibiu, era în acea calitate isi castigă mai alesu prin sustinerea ordinei atâtea merite pentru tron si patria, în cătu guvernulu provisoriu din 1849 ilu denumi în functiune publica. Ioanu Comsia inse era că nascutu de preotu; de aceea densulu si fu chirotonitu de preotu pentru Zernesci, în care functiune avendu el purtari forte bune, purtari adevăratu preotiesci, lucrandu pentru înflorirea biserice si a școlei, tîenendu forte regulatu prelegeri de repetitie si catechisatie cu adulti, staruindu la alte îmbunatatiri pentru comuna, fu distinsu cu brâu rosu de nemuriurolu Metropolitu Siaguna.

La trecerea metropolitulu Ioanu Metianu, că vicariu la Oradea-mare, parintele Comsia fu cerutu prin întregu sinodulu protopopescu de administratoru protopopescu, care dregatorie o si purtă preste unu anu de dile spre multamirea tractulu.

În urma încoronă viétia sa cu clădirea unei școli maretie în Zernesci, la a carei înfiintare a concursu nu numai cu diligentia si ostenele extraordinare, ci si cu sume de bani, că si la înmultirea fondulu scolariu,

din care se sustienu astadi 4 docenti; éra coron'a meriteloru sale este lasarea intregiei si frumósei sale averi, spre scopuri bisericesci filantropice, care se voru vedea din publicarea testamentului depusu la consistoriulu archidicesanu gr. or. din Sibiiu. Asia memori'a parochului Ioanu Comsia merita cu totu dreptulu, cá se fia conservata prin tóte generatiunile nu numai la cele 640 de familii ale desu numitei comune, ci si la poporatiunea intregiei archidiecece.

Conversatiuni literarie.

Despre dictionariulu academicu alu limbei romane.

(Urmare.)

Déca inse din literatur'a nóstra disparuse epoc'a de pace lunga si de viétia patriarchale cá cea din dilele imperatoru Franciscu si Ferdinandu, cu atátu se simtia mai mare necesitate de a cultiva literatur'a prosaica pentru scopuri practice, éra intre acestea mai multu cá tóte lexicographi'a. Prea fericitul Archipastoriu Andreiu br. de Siaguna, din a carui vedere nu scapá nici-una din nenumeratele lipse a le natiunei sale, de si ocupatu in cele mai varie directiuni, a fostu intre cei de antai literatori, carele puse pe unii tineri, cá se intocmésca unu vocabariu germano-romanescu spre a fi de ajutoriu celu pucinu functionarilor straini intru afacerile loru administrative. In aceiasi ani repausatulu profesoru Theodoru Stamatí dela Iasi publicase unu bunu dictionariu germano-romanu, pre candu la Brasiovu dela betranulu Iser esise vocabariulu seu romano-germanu, éra G. Baritiu si Gavr. Munteanu lucrara la altulu germano-romanu, dupa care urmá celu romano-germanu elaboratu de Dr. Polizu senior dela Bucuresci, amplificatu de G. Baritiu, éra profesorulu G. Ioanidu dela Bucuresci terminase pe alu seu celu elino-romanescu in doué volume mari, I. Costinescu totu acolo dictionariulu romano-francescu, si Theodoru Codrescu in Iasi pe celu franceso-romanescu dupa editiunea Poenariu Aron si Hillu inavutise si cu dictionariulu latinescu dupa alu lui Boiste. Din acestea pucine citate se vede, cumu romanii dela 1850 incóce se adoperá cá se 'si asociedie cumu amu dice, limb'a loru la cele doué limbi antice classice si la alte doué moderne, de care avea trebuintia atátu de mare. Aceeasi cale urmara ei si dela 1861 incóce. Ací sunt spre sustienerea acestei assertiuni lucrarile lexicographice a le lui C. S. Petri, N. Cernovodénu, Vas. Popescu, G. M. Antonescu, (toti trei cu neologismi si vorbe straine) in 1861; ací din 1862 dictionariulu romano-francescu in 2 vol. de profesorulu Raoul Pontbriant; in 1864 Ioanu M. Moldovanu (lat.-rom.); in 1865 preotulu Ierom. Pisone (rom.-lat. germ.-franc.), éra in 1867 Dim. N. Preda (dict. lat.-rom.); in a. 1868 Sava Popoviciu-Barcianu (dict. rom.-germ.); in a. 1869 G. Baritiu (dictionariu ungur.-romanescu); Octaviu Baritiu (vocabariulu micu in aceleasi doué limbi).

Dara tóte acestea lucrari lexicographice, mai multu séu mai pucinu copióse, nu putea indestula imperativulu postulatulu alu toturoru classeloru societatiei cáte invetiasera ceva carte; cu atátu mai pucinu corespundea ele la asteptarile barbatiloru de litere si de sciintia. Mai in scurtu, natiunea cerea cá se i se presente de cátra literatorii sei intregulu thesauru alu limbei, adunatu intr'o singura carte, atátu acela ce se afla adoptatu in graiulu viu de cátra poporulu intregu, cátu si celu ascunsu prin cartile vechi cáte se mai afla scapate de vandalismu si de ai timpului dinti, dela 1577 incóce, precumu si acoperitu de pulberea archiveloru prin documentele istorice, in fine si toti terminii de cáti se simte necesitatea spre a respica cu ei idei noue si a denota obiecte nescunoscute parintiloru nostrii; éra in acestu thesauru nu se intielegu numai vocabule seci, fia acelea nacaru dieci de mii, ci si phraseologi'a, proverbiele, si inea si unele forme gramaticali a le limbei.

Óre inse unde era se se afe acelu gigante de spiritu, care se se incumete a ridica pe umerii sei unu munte, in sinulu caruia stau cá dosite cele mai scumpe thesaure a le natiunei si insasi poterea sa de viétia? Si de unde era se ésa acelu capitalu de dieci de mii, d'in care trebuia se se copere tóte spelele dictionariului pe una serie considerabile de ani?

Respunsu la intrebarile acestea póte se afe oricine mai alesu in Analile societatiei academice cursulu I. publicatu la Bucuresci in anulu 1868. Dupace inse scíu cá analile se afla in mani prea pucine, eu voiu scóte ací din trensele incai informatiunile acelea, din care se va cunósce, prin ce stadie si prin cáte greutati au trecutu pâna acumu acea marétia problema, care inca totu nu e deslegata nici pâna astadi dupa dorintia. Premitu inse din capulu locului, cá probleme de natur'a celei despre care conversamu acílea, nici la popórale cele mai inaintate nu s'au deslegatu in mai pucinu cá in 30 pâna in 40 de ani.

Inca din anulu 1859 se formase in Iasi una societate literaria sub titlu Atheneulu romanu, alu carei scopu principale fusese elaborarea unei Gramatic'e pre cátu se póte mai perfecte si a unui dictionariu etimologicu. Acea societate inse s'a desfiintiatu de sine, pe cale firésca, in urmarea epocalei transformari politice, prin care a trecutu tiér'a dupa 2 ani. Dara cu Atheneulu nu a disparutu ide'a; cá-ci moldovenii literati carii fusesera chiamati la Bucuresci in diverse functiuni, o transplantara acolo intr'unu agru fórt fecundu, in care o cultivara barbati cá Vas. Boierescu, A. T. Laurianu, Bolintineanu si alti mai multi. Intre moldoveni se aflá unu profesoru teneru, care'si facuse studiele sale la universitatea dela Madridu, si care dupa aceea ajunsse directoru la departamentulu culteloru si alu instructiunei publice. Acelu jane vigorosu, acumu barbatu in etatea cea mai buna, plinu de zelu si devotamentu pentru progresu in sciintia si arti, nu'si

aflá repausu intru propagarea dei de a se infintia una societate literaria, care se fia compusa din romani literati locutori in diverse regiuni, pentru-cá in sinulu societatiei se fia reprezentate nu numai cele doué dialecte ale limbei, adeca celu traianu si celu aurelianu, ci si provincialismii, diversitatea pronuntiarei si alte asia dise nuantie si subtilitati ale limbei. DVóstra ati si combinatu aci, cá acelu zelosu inaintatoriulu alu culturai éra dlú Vasilie Alexandrescu Urechie. Cu densulu rivalisá in propagarea proiectului, compatriotulu seu mai inaintatu in etate, renumitul poetu nationale Georgie Sionu. Ceea ce supará pe ambii si pe multi altii, in lini'a prima era lips'a de fonduri. Éta inse, cá in acea a trei'a epoca memorabile de regeneratiune, se presenta cá trimisu de inalt'a Provedintia macedo-romanulu Evangelie Zappa cu fondurile sale, spre a le pune la dispositiunea gubernului tieriei, pe langa conditiunea bine respicata, cá acelea se fia destinate cá premiu si subventiune pentru elaborarea unei Gramatic'e si a unui dictionariu in sensulu aratatu mai susu.

Sum'a depusa la inceputu de Zappa fusese precumu sciti 5,000 galbini imperatesci (circa 25,000 fior. v. a.)

Si cine a fostu acelu Evangelie Zappa? Romanu nascutu din Albani'a, luptase si elu alaturea cu multime de alti macedo-romani siepte ani pentru libertatea Greciei, éra dupa castigarea independentiei aceleia, densulu se trase cu rangu de maioru si cu peptulu decoratu, apoi venindu in Munteni'a isi cumpará proprietati de pamentu, din a caroru cultivare castigandu bani multi, in semnu de recunoscintia cátra nou'a sa patria, faci aci memorat'a donatiune, éra in testamentulu seu obligá pe herediti sei cu limba de mórte, cá se se hypotecedie pe proprietatile sale sum'a anuale de cáte una miie galbini, spre a o numera regulatu pentru cultur'a limbei romanesce.

Indata dupa donatiunea facuta de Zappa, consiliulu instructiunei publice si Dim. Bolintinénu, pe atunci ministru de culte, detera Gramatic'a si dictionariulu de repetite-ori in concursu. Dara séu cá barbatii de sciintia cumpenisera de ajunsu marimea intreprinderiei, séu cá situatiunea politica a patriei, pe atunci inca destulu de critica, tieana pe tóte spiritele in asteptare incoredata la celu mai de aprópe venitoriu, cá nu se arátá de nicairi nici-unu concurentu. In acésta stare a lucruriloru pela 1864 nobilele patriotu dn. dr. Nicolae Cretulescu chiamatu a ocupa fotoliulu ministeriului de culte si instructiune publica, éra dn. Vas. Al. Urechie reintratu din nou cá directoru la acelasiu departamentu, convinsi din esperienti'a facuta pâna atunci, cá scopulu doritu nu se póte ajunge prin concursu, revenira la ide'a infintiarei unei societati literarie, si luandu la revisiune unu proiectu de regulamentu elaboratu inca din a. 1860, ministrulu cu púne modificatiuni ilu presentá atátu colegiloru sei ministrii, cátu si consiliulu de statu care functioná pre atunci. Proiectulu fu adoptatu de cátra ambele acelea corpuri de statu, si asia dn Cretulescu cá ministru de resortu veni in placut'a positiune de a'lu poté supune aprobarei domnitoriului Alexandru Ioanu I. Acelu Domnu inse avendu in acelea timpuri mari scrupoli diplomatici din partea Austriei si a Rusiei, presupunea cá guvernele acelu staturu nu voru suferi cá se conlucre si suditi de ai loru de nationalitate romana la Gramatica si Lexiconu. Ce e dreptu, temerile Domnului avusera pe atunci temeiu de ajunsu, pentru-cá se nu voiésca a'si compromite aprobarea sa; de aceea si dupa retragerea dlui Cretulescu si venirea la acelasi ministeriu a dlui Cariagdi, Alexandru Ioanu reusase de nou aprobarea sa la regulamentulu societatiei literarie asia precumu fusese elu proiectatu, cá adeca se conlucre barbati din tóte provinciile locuite de romani.

In a. 1866 urmá schimbarea la tronu in Romani'a si nouele catastrofe politice in Austri'a. Amicii limbei si ai literaturiei nationale nici chiaru intre acelea resturatiuri nu perdura din vedere vechiulu loru planu nici pe unu momentu. Abia trecusera doué luni dela infintiarea Locotenentiei domnesce, fóra cá tiér'a se aiba Domnu alesu, pre candu nou numitul ministru de culte, dn. Const. A. Rosetti si directorulu seu V. A. Urechie scósera érasí la lumina proiectulu de regulamentu pentru infintiarea unei societati literarie si'lu presentara Locotenentiei domnesce spre aprobare pe langa una adresa, care mie mi se pare atátu de interesanta si instructiva, in cátu nu me pociu retiené cá se nu o reproducu aici.

Referatul domnului Ministru secretariu de statu la despartimentulu culteloru si instructiunei publice cátra consiliulu ministriloru.

In mediuloculu preocupatiuniloru de reforme, regenerative ale tieriei nostre nu trebuie se uitámu, Domniloru Ministri, ceea ce datorimu limbei si literaturiei nóstre nationale. Limb'a poporului Românú, eterna doveda a latinetatei tieriei nostre, reclama imperiosu cultulu seu, sub pedepsa de a nu mai poté serví de veiculu cugetarei nationale in nou'a sea desvoltare.

Cultivarea limbei e reclamata imperiosu, Domniloru Ministri, si de alte diverse impregiurari. Fericit'a reintroducere, fóra suficiente pregatiri a literiloru vechielatine in scrierea romána d'una parte, de alt'a introducerea in limba a nenumarati termeni de jurisprudentia, cu nouele institutiuni si legi, au occasionatu, nu trebuie se ne ascundemu acést'a, o asiá de mare perturburare in mersulu si desvoltarea normale a limbei, in cátu astadi, mai multu de cátu oricandu, domnesce in privinti'a ei o adeverata confusiune si anarchia. Acésta anarchia si confusiune preocupa seriosu nu numai pre Românii den Principatele-Unite, dera si pre celi den provincieles dependenti de poteri straine.

Gubernamentele nationali, Domniloru Ministri, nu potú considerá cu ochi indiferenti una asemenea stare de lucruri. Istori'a ne areta in adeveru, cátu suntu de mari influentiele limbei, influentiele literarie asupr'a spiritului

si insusi caracteriului nationale. Esista una legatura intima si nedestructibile intre cugetare si expresiunea ei esterna. A regulá, a fipsá, a stabili acea expresiune si forma esterna, este a regulá si da stabilitate insasi cugetarei. Den acestu punctu de vedere este una datorria nu numai nationale, dera si de prudentia pentru gubernamentu, ca se'si pórté attentiunea si ingrijirile sale asupr'a fasei, prin care forti'a lucrureloru impinge limbagiulu nationale.

Cátra acestu considerandu concuru si laudabilile donatiuni facute in interesulu culturai limbei nationale. Intre aceste donatiuni este a repausatulu D. Vangelie Zappa. Inca dela primirea sumeloru donate, Ministeriulu Culteloru si Instructiunei publice a inaintatu, in intielegere cu consiliulu superioru de Instructiune publica, diferite concursuri literarie, cari tote au remasu pâna astadi fóra de neci unu resultatu. Si acést'a lesne se póte esplecá, D-loru Ministri: a asteptá de la concursuri facerea unui Dictionariu românú, sau fia si elaborarea unei definitive Gramatece románe, erá a asceptá imposibilulu. Ceea ce la alte popora a fostu resultatulu lucrarei a dieci de ani si a númerose societati, cumu potea se se capete de la cunoscentiele, vericátu de profunde fia ele, ale unui singuru individú?

Acestea considerandu-le subsemnatulu, de accordu cu spiritulu dispositiuniloru donatoriloru, si ascultandu si consiliulu de Instructiune publica, a schitiatu, prin anesatulu relugamentu, cadrulu unei societati menite a da tieriei intr'unu tempu cátu mai apropiatu acele doué mari colonate ale templului seu literariu: Gramatec'a si Glosariulu limbei.

Regulamentulu acesta prevede, D loru Ministri, formatiunea societatei literarie románe de membri den tote provincieles locuite de Románi. In adeveru gramatec'a si dictionariulu doritu nu trebuie, nu potú se fia ale cutarui dialectu românú, ci dictionariulu limbei románe. Gubernamentele, sub scutulu caror'a Domnedieu a asediatu pre una parte den natiunea romána, nu potú decátu se aplaude la formatiunea acestei societati cu totulu literarie, gramatecale si lesicografice. Austri'a in sinulu careia Principatele-Unite au reafiatu la unu momentu datu, in Ardealu, continuatu sírlu istoriei sale intreruptu de la Neculcea; Austri'a sub scutulu carei'a s'a inceputu cultur'a limbei románe atunci, pre cându Domnii vitregi o alungassera den curtea loru in Moldov'a si Munteni'a: Austri'a, care a semtitu ea insasi dificultatea, ce sente astadi si guberniulu românú in privinti'a scrierei limbei nostre, dupa cumu se dovedesce den intrebarile, ce, in 1860 si alte dati, a facutu acestur, in privinti'a ortografiei cu litere latine, suntemu securi, D-loru Ministri, cá va privi cu multumire impartasirea la lucrarile acestei societati a invetiatiiloru românii den Ardealu si Bucovin'a.

Nu ne indoiimu neci unu momentu despre bun'a voientia si concursulu si celoru alte gubernamente, sub cari stau alte provincie románe, candu e vorb'a de instituirea unei socitati exclusivu filologice.

Tare de acésta convingere, subsemnatulu nu se indoesce, cá inca la 1 Augustu venitoriu, societatea literaria va fi constituita, si cá ea prin statutele speciali ce isi va da, va determiná modalitatea, dupa care in scurtu tempu se potemu avé basile culturai limbei: Dictionariulu si Gramatec'a romána, singurul mediulocu, prin care se va poté pune capetu marei confusiuni, ce domnesce astadi, si care durandu, nu pote avé decátu rele influentie asupr'a insusi spiritului nationale.

Asteptu prin urmare, D-loru Ministri, aprobarea D-vostra, asupr'a anesatului regulamentu, spre a'lu supune apoi studiulu consiliului de Statu si confirmarei Inaltei Locotenentie.

Ministru secretariu de Statu la Despartimentulu Instructiunei publice si alu Culteloru.

C. A. Rosetti.

Directore generale, V. A. Urechia.

No. 1140

Sub dat'a din 1/13 Aprile 1866 Nr. 582 urmá aprobarea scurtului Regulamentu de 13 Articlii, prin care se decretá infintiarea societatiei literarie din 21 membrii. Dupa aceea prin decrete domnesce din 22 Aprile si 22 Juniu 1866 urmá si denumirea celoru mai multi membrii.

In acelu anu 1866, nou nascut'a societate literaria de si convocata pe 1 Aug., nu se aduná, din cauza cumu se spune in decisiunea ministrului J. Stratu, care urmase dupa Rosetti, cá morbulu coler'a se intinsese tare in tiéra; mai era inse si alte cauze rezervate si grave, óre-si-cumu secrete publice, de natura politica, care nu lasá mai pe nimeni, cá se se ocupe in pace si liniste de sciintie si litere. Intre altele se asteptá la Dunare cu arm'a la braçu incercarea de invasiune turcésca, pre cátu timpu inalt'a pórtá otomana nu voiá se recunósca alegerea lui Carolu I.

(Va urma.)

Cursulu moneteloru in val. austr.

Galbinii imperat. de auru	fl.	5.63	cr.
Moneta de 20 franci	„	9.52	„
Imperialu rusescu	„	9.79	„
Moneta germana de 20 marce	„	11.83	„
Sovereigns englesi	„	11.98	„
Lira turcésca	„	10.83	„
Monete austr. de argintu 100 fl.	„	103.75	„

Cursuri de Bucuresci in Lei noi (franci).

Obligatiuni rurali din 1864 cu 10%	l.	90.—	b.
Imprumutul Oppenheim din 1866 cu 8%	„	—	„
Obligatiune de imprumutu dominiale din 1871 cu 8%	„	87.50	„
Creditu fonciariu (hipot.) rurale cu 7%	„	83.50	„
Creditu fonciariu urbanu (alu capitalei cu 7%)	„	70.—	„
Imprumutul municipale nou (alu capit.) din 1875 cu 8%	„	81.—	„
Fondulu de pensii (per 300 l. a.) cu 10%	„	125.—	„
Actiunile caliloru fer. rom. din 1868 cu 5%	„	—	„
Actiunile caliloru fer. prioritati din 1868 cu 6%	„	—	„
Daci'a, Compania de asecur. din 1871 actiunea de 250 l. a. 8%	„	200.—	„
Romani'a. Compania de asecur. (act. de 100 l. n.) 1873 cu 8%	„	40.—	„